

УДК: 633.1.

А. А. Побережна, кандидат економічних наук
Л. Г. Ройченко, В. С. Мацютевич, Л. С. Лужецька

Інститут кормів УААН

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВИРОБНИЦТВА КОРМІВ І КОРМОВОГО БІЛКА

Висвітлено актуальні економічні проблеми і структурні пропорції виробництва кормів, кормового білка і тваринницької продукції у основних товаровиробників – сільськогосподарських підприємствах і господарствах населення, та запропоновані заходи по покращенню ведення кормовиробництва.

Ключові слова: економіка, система господарювання, форми власності, кормовиробництво, категорії господарств, кормові культури, площа посіву, виробничі фонди.

За останні роки в аграрному секторі економіки країни відбулися кардинальні зміни форм власності на землю та майно, створена велика кількість нових агроформувань різних форм власності, зменшилися їх розміри. В постреформований період аграрна економічна політика зорієнтована на ринкові відносини, однак одним з основних її пріоритетів залишається

© Побережна А.А., Ройченко Л.Г., Мацютевич В.С., Лужецька Л.С. 2004

продовольче забезпечення країни, яке з кожним роком набуває все більшої актуальності. Значна роль у його розв'язанні належить кормовиробництву, як головній умові розвитку тваринництва і птахівництва, адже продукти цієї галузі характеризуються високою біологічною цінністю, а рівень їх споживання, насамперед, м'яса, молока та яєць, є основою збалансованого харчування людей. Тому значно зростає роль кормовиробництва для агроформувань різних форм власності.

Матеріали та методика досліджень. Дослідження проблем економічного розвитку кормовиробництва України виконувались за даними Державного комітету статистики України, облстатуправлінь за допомогою економіко-статистичного, розрахунково-конструктивного, абстрактно-логічного та монографічного методів досліджень.

Результати досліджень. Грунтовні дослідження з економіки виробництва, заготівлі і використання кормів у реформованих господарствах України показали, що на даному етапі розвитку АПК основна кількість поголів'я тварин і птиці зосереджена у господарствах населення (включаючи громадян-орендарів): великої рогатої худоби – 59%, у т.ч. корів – 74%; свиней – 69%, птиці – 70%, коней – 77%, овець та кіз – 84%; менша частина – у сільськогосподарських підприємствах – великої рогатої худоби – 41%, у т.ч. корів – 26%; свиней – 31%, птиці – 30%, коней – 23%, овець та кіз – 16%. Це зумовило те, що в постреформований період основним товаровиробником тваринницької продукції в країні стали господарства населення (включаючи громадян-орендарів). Вони виробляють м'яса – 69%, молока – 80%, яєць – 56%, вовни – 73%; меншу частку виробляють сільськогосподарські підприємства: м'яса – 31%, молока – 20%, яєць – 44%, вовни – 27%.

Аналіз площ кормових культур показав, що більша частина їх знаходиться у сільськогосподарських підприємствах – 78% і значно менша – у господарствах населення – 22%. Таким чином, на сучасному етапі економічного розвитку кормовиробництва і тваринництва існує глибока структурна диспропорція між чисельністю поголів'я, і відповідно, виробництвом тваринницької продукції, та наявними площами кормових культур у агроформуваннях різних форм власності: більша частка поголів'я (59-84%) і обсягів виробництва тваринницької продукції (56-80%) зосереджена у господарствах населення, однак, в них зосереджено лише 22% всіх площ кормових культур, а менша – у сільськогосподарських підприємствах, які мають тільки 16-41% поголів'я тварин і птиці, і виробляють 20-44% продукції, мають 78% площ кормових культур.

Дослідження показали, що спостерігається цікава тенденція у виробництві кормів у господарствах різних форм власності: у господарствах населення виробляється більша частина кормових коренеплодів – 91%, сіна сіножатей і пасовищ – 89,4%, сіна однорічних трав – 75,9%, сіна багаторічних трав – 55,8%. У сільськогосподарських підприємствах вирощується більша частка зеленої маси багаторічних трав – 96,9%, кукурудзи на силос і зелений корм – 96,3%, однорічних трав на зелений корм – 94,5%, зеленого корму сіножатей і пасовищ – 78,7%. Таким чином, у господарствах населення вирощується більша частка кормових коренеплодів і сіна, а у сільськогосподарських підприємствах – кукурудзи на силос і зелених кормів, однорічних, багаторічних трав та сіножатей і пасовищ.

У сільськогосподарських підприємствах формується також більша частка ресурсів рослинного білка, необхідних для виробництва шротів і високобілкових інгредієнтів комбикормів для балансування за білком раціонів тварин і птиці. Так, у цих господарствах вирощується 85,1% олійних культур, у тому числі ріпаку – 98,4%, сої 97,4%, соняшнику – 84,1%, а також 88% зернобобових культур, у т. ч. гороху – 96,5%. В господарствах населення вирощується більша частка лише квасолі – 97,4% яка використовується переважно на харчові, а не на кормові цілі. Таким чином, поголів'я тварин і птиці у сільськогосподарських підприємствах потенційно може бути забезпечене рослинним білком для повноцінної збалансованої годівлі.

Однак, незважаючи на кращу забезпеченість кормовими площами і джерелами рослинного білка, у сільськогосподарських підприємствах виробництво тваринницької продукції упродовж всього постреформованого періоду залишається збитковим, нерентабельним (крім яєць). Середня собівартість тваринницької продукції була вищою від ціни реалізації: молока – на 8%, м'яса ВРХ – на 56%, м'яса свиней – на 36%, м'яса овець і кіз – на 52%, м'яса птиці – на 17%, вовни – на 304%; яйця курячі були прибутковими – ціна реалізації їх була вищою від собівартості в середньому на 14%. На жаль, у господарствах населення складно прослідити собівартість тваринницької продукції і її структуру в межах країни для основного товаровиробника через відсутність даних державної статистики.

Нерентабельність виробництва тваринницької продукції є однією з головних причин скорочення в Україні поголів'я тварин і птиці за постреформований період (2000-2003 рр.): ВРХ – на 18%, в т.ч. корів – на 14%, свиней – на 4%, овець і кіз – на 1%, коней – на 9%. Разом з тим, прибутковість птахівництва сприяла росту поголів'я птиці на 15% і виробництва яєць – на 12%. Зміни, що відбулися у тваринництві, зумовлені, в першу

чергу, збитковістю виробництва м'яса всіх видів, молока, вовни, насамперед, через несприятливу цінову ситуацію на ринку продукції тваринництва та відсутність ефективного економічного механізму підтримки галузі, а також низькою продуктивністю худоби і птиці. Через втрату економічної зацікавленості у веденні тваринництва практично не розвивається і галузь кормовиробництва.

Основні виробничі засоби використовуються не повністю і не завжди ефективно – у сільськогосподарських підприємствах використовується лише 80% наявних цехів з виробництва комбікормів, 62,6% кормокухонь, 48,3% кормоцехів і 33,3% цехів з дріжджування і осолодження концентратів. У цілому рівень забезпеченості кормовиробництва у цих господарствах основними виробничими засобами становить 60% від нормативної потреби, а істотне їх зменшення зумовлене погіршенням інвестиційного процесу, що вплинуло і на рівень освоєння капітальних вкладень, якій знизився у два рази, наслідком чого став значний знос основних виробничих засобів – 49,6%. Ринкові умови господарювання вимагають більш ефективного використання основних виробничих засобів і покращення ресурсного потенціалу кормовиробництва.

Висновки. Основними проблемами двох взаємопов'язаних і взаємозалежних галузей – кормовиробництва і тваринництва в реформованих господарствах – є диспропорція між наявним поголів'ям і кормовими площами та виробництвом кормів у господарствах різних форм власності, а також нерентабельність виробництва тваринницької продукції.

У дрібних господарствах різних форм власності площі кормових культур, їх структура і обсяги виробництва кормів в більшості випадків не задовольняють власну потребу в кормах для забезпечення повноцінної годівлі. Це стримує подальший ріст продуктивності тваринництва, свинарства і птахівництва, рентабельності і конкурентоспроможності їх на внутрішньому ринку.

Для забезпечення росту поголів'я, продуктивності і обсягів виробництва тваринницької продукції необхідно провести організаційно-практичну роботу в кормовиробництві у таких напрямках: істотне підвищення продуктивності худоби і птиці на основі зміцнення кормової бази та поліпшення якісного складу поголів'я; удосконалення структури посівних площ кормових культур, звернувши особливу увагу на високоенергетичні і високобілкові культури; залежно від регіону, рівня економіки та спеціалізації підприємств слід використовувати систему пасовищного чи стійлового утримання, або поєднувати їх; інтенсифікація лукопасовищного кормовиробництва, створення і раціональне використання пасовищ для молоч-

ного і м'ясного скотарства; виробництво достатньої кількості кормового зерна, підвищення питомої ваги високобілкових та високоенергетичних видів кормів з метою виробництва повноцінних комбикормів; впровадження нових високопродуктивних сортів кормових і високобілкових культур; ефективне використання зернофуражу в складі комбикормів і кормосумішей; зміцнення матеріально-технічної бази галузі кормовиробництва; підвищення економічної ефективності виробництва кормів, їх якості, продуктивності і оплати праці у кормовиробництві.

Для стабілізації і подальшого нарощування виробництва кормів і тваринницької продукції у реформованих господарствах, в першу чергу, необхідно проводити заходи по оптимізації площ кормових культур за розміром і структурою, з врахуванням поголів'я і продуктивності тварин, підвищення урожайності, якості кормів, скорочення витрат кормів на одиницю тваринницької і птахівничої продукції, і, таким чином, максимального підвищення економічної ефективності вирощування кормових культур і всієї галузі тваринництва та конкурентоспроможності її продукції на внутрішньому ринку.

Стратегічний аналіз тенденцій та процесів у економіці АПК показує, що "вузьким місцем" у розвитку галузі є збитковість тваринництва. Формування повноцінної національної парадигми зростання передбачає державну політику сприяння розвитку ринку продукції тваринництва, послідовне здійснення заходів, спрямованих на збільшення її виробництва, поліпшення якості, а також забезпечення цінової доступності продукції, державного регулювання цін на тваринницьку продукцію та доходів товаровиробників. Це дасть можливість досягти у найближчій перспективі істотного зростання галузей кормовиробництва і тваринництва.